

Izvorni naučni rad

UDK 811.112.2'373.43

UDK 811.163.4'373.43(497.16)

Martin HENZELMANN (Greifswald)

Universität Greifswald

martin.henzelmann@uni-greifswald.de

SAVREMENE NJEMAČKE LEKSIKOLOŠKE INOVACIJE I NJIHOV PRIJEVOD NA CRNOGORSKI JEZIK

Budući da je koronavirus u svijetu raširen, nije samo oblikovao naš svakodnevni život, već prije svega i naše jezike. Na njemačkom jeziku su se pojavili brojni neologizmi koji se ne odnose samo na bolest, već i na njeno političko poslovanje i društvene promjene. Oni se takođe mogu učitati sadržajima specifičnim za kulturu, tako da se prvenstveno odnose na situaciju u određenoj zemlji. Ove leksikološke inovacije predstavljaju središnji izazov za prevodioca. On mora pronaći različite načine da adekvatno prevede novu terminologiju na drugi jezik. U ovom članku ukratko predstavljamo središnje pristupe prevodilačkih studija prije nego što se pozabavimo pitanjem kako se oni mogu primjeniti u praksi. U tu svrhu razmatramo odabrane neologizme njemačkog jezika koji vode porijeklo iz pandemije korone. Dovedimo u pitanje njihovu prevodljivost i posebno razmatramo poteškoće koje nastaju u konkretnim slučajevima. Iz ovih problema proizilaze prijedlozi za optimizaciju, koji se, međutim, ubuduće moraju kritički ocijeniti i nadopuniti dodatnim prijedlozima, budući da trenutno daleko nisu dio produktivnog leksičkog inventara crnogorskog jezika.

Ključne riječi: *leksikologija, leksikološke inovacije, crnogorski jezik, njemački jezik, prijevod*

1. Leksičke inovacije

Najkasnije od početka 2020. godine, pandemija korona ne samo da je čvrsto uhvatila planet, već je imala i trajan učinak na jezičku stvarnost u Njemačkoj. Odjednom su se pojavili brojni novi pojmovi koji se odnose na samu bolest Covid-19, ali i na gotovo sva druga područja koja su s njom povezana. Za borbu protiv bolesti uvedene su stroge mjere koje su se kretale od lokdauna, zabrane kontakata i ograničenja osnovnih prava do odobrenja novih cjepiva, čiji

rezultati još se ne daju do kraja procjeniti. Ono što se sa sigurnošću može utvrditi je izuzetno dinamičan razvoj u brojnim jezicima koji reaguju na sve te pojave. Ako pogledamo činjenicu da je samo u njemačkom jeziku krajem 2020. godine zabilježeno više od 1000 neologizama (<https://www.dw.com/de/corona-krise-sorgt-f%C3%BCr-zahlreiche-neue-wortsch%C3%B6pfungen/a-56051332>)¹, svakako se čini opravdanim pomnije pogledati njihovo značenje i zapitati se koje mogućnosti postoje za njihovo prevođenje na crnogorski jezik. Može se pretpostaviti da ove najnovije leksikološke inovacije još nisu adekvatno zastupljene u prijevodima. To je zbog različitih faktora, uključujući izuzetno malog broja dvojezičnih, eksplicitno njemačko-crnogorskih rječnika, ali prije svega zbog relativno kratkog perioda u kojem su nastali. Nadalje, valja napomenuti da se te nove leksičke strukture mogu jednako promatrati kao neologizmi koji se ne pojavljuju u svim slučajevima u drugim jezičnim područjima. U tom kontekstu, čini se da je posebno važno upoznati se s mogućnostima i izazovima koji su na raspolaganju za prevođenje novog leksikona s jednog jezika na drugi.

2. Strategije prevođenja

Postoji niz teorijskih klasifikacija koje se mogu koristiti kao osnova za prevođenje. Treba napomenuti da nikada ne postoji samo jedna jedinstvena strategija, nego prevodilac se snaži o stvaranju smislene ravnoteže. Proizvod prevođenja se stoga može posmatrati kao pojedinačni prijedlog prevodioca, fokusirajući se na određeni semantički opseg izvornih leksema. Naravno, to se ne događa proizvoljno, nego postoje različiti teorijski okviri koji su nama od pomoći. To su koncepti koji služe kao predložak prevodiocu i za optimizaciju postupka kako bi se proizveo što jasniji ekvivalent u ciljnom jeziku. To također znači da je semantika u prvom planu, ali istovremeno je potrebna verzija koja je što bliža originalu. Ono što se u određenoj grupi govornika uzima za jasno značenje ili je ionako poznato – iako je još sasvim novo, barem semantički dobro razumljivo – ne mora nužno vrijediti i za drugu grupu govornika. Michael Titzmann je stoga već ranije istaknuo da je za govornika iz drugog kulturnog područja definitivno moguće da u određenoj mjeri vidi alternative za prijevod (Titzmann, 1989: 87). Drugim riječima, može se pretpostaviti da postoje varijante pojedinih pojmova. U suštini, ne radi se o traženju jedinstvenog i opštenito valjanog oblika koji bi se trebao smatrati jedinom opcijom, već o davanju uvjerljivih prijedloga koji odražavaju izvorni sadržaj što preciznije. Ako se ova problematika prenese na crnogorski jezik, valja napomenuti da je

¹ Čak i ako ovaj broj ispada relativno visokim, čini se da još nije dovoljno značajan, jer brojni neologizmi ovdje nisu zabilježeni.

crnogorski jezik standardiziran i da je sveobuhvatno opisan (Schubert, 2002; Čirgić, 2011: 210; Bonjkovski, 2021: 98–108). Međutim, to ne znači da se leksički fond ne može proširiti, a sasvim nova prošlost pokazuje dinamiku i promjene s kojima se takođe suočavamo u crnogorskom rječniku.

Posebno je zanimljivo pitanje kako se leksičke jedinice prenose s jednog jezika na drugi i koje opcije crnogorski jezik pruža, iako zahtjevi kvaliteta i potrebna tačnost, naravno, jako zavise od žanra (Schlamberger-Brezar, 2019: 23). Iz brojnih teorijskih klasifikacija (na primjer Šarčević, 1997; Kjaer, 2002; Kico, 2006; Cao, 2007 i dr.)² možemo nedvosmisleno da zaključimo da je dobro razmatranje potrebno da bi se omogućio prijevod s jednog jezika na drugi. Važno je da razlikujemo dva opšta trenda: Prvi je prijevod, koji teži pravno valjanim i na taj način obavezujućim specifikacijama prijevoda. Dizajniran je za tačnost i primjenjivost u službenim tekstualnim dokumentima. U tom kontekstu, studije translatologinje Radegundis Stolze postale su izvrsna smjernica za prijevode stručnjaka u zemljama njemačkog jezičkog područja, posebno kada je u pitanju službeni materijal poput dokumenata, pravnih tekstova ili potvrde. Stolze svojim teorijskom katalogom pokazuje pristup za realizaciju prijevoda koji je prilagođen potrebama ciljnog jezika i koji predstavlja cilj stvaranja pravno obavezujućih ekvivalenata. Njezina razmatranja ukratko predstavljamo ovđe (prilagođeno iz Stolze, 2014: 273): Prva mogućnost se vidi u doslovnom prijevodu izraza ili u prijevodu pozajmice, ako su onda i dovoljno razumljivi. Druga varijanta bila bi odabir posuđene riječi ili usvajanje riječi s naturaliziranom gramatičkom prilagodbom. Treća opcija se sastoji od zamjene termina izrazom koji je uobičajen u ciljnom jeziku, pod uslovom da nema direktne reference na sistem ciljnog jezika i da se stoga ne može zamjeniti. Četvrta mogućnost je zamjena izrazom koji je uobičajen u ciljnom jeziku, a čije starije značenje odgovara konceptu izvorne kulture. Peti mogući slučaj je upotreba opštenitijeg izraza, budući da hiperonim implicira hiponim. Šesto rješenje bilo bi prijevod kao eksplicitno proširenje, što pak dovodi do specifičnog izraza. Sedmi pristup treba vidjeti u dodavanju oznake ciljanog jezika s izrazom izvornog jezika u zagradama kako bi se jasno naglasila referenca. Osma opcija je zadržati oznaku izvornog jezika zajedno s objašnjenjem ili fusnotom. Konačno, Stolze vidi devetu mogućnost u direktnom posuđivanju izraza stranog jezika kao neologizam, i to samo ako se leksička posebnost može razjasniti samo na ovaj način.

² Sve ove teorijske napomene temelje se na pretpostavci da prijevod mora biti usmjeren prema ciljnom jeziku. To automatski također znači da cijeli niz svojstava izvornog izraza svojstvenih kulturi mora biti razumno uhvaćen i mapiran što je jasnije moguće u ciljnom jeziku. Da se to drugačije primjenjuje u književnom tekstu nego, na primjer, u pravnom tehničkom dokumentu, pokazuje da su različite strategije i predložena rješenja korisna i razumna.

Poljska translatologinja Małgorzata Piróg predlaže sličan pristup, iako bi njen katalog ovđe trebalo smatrati drugim trendom. Ne radi se prvenstveno o orijentaciji na pravnu primjenjivost posebnih izraza, već o preispitivanju integracije leksike iz stranog jezika i stvaranju ekvivalenata koji su razumljivi³. Ovaj pristup stoga mora biti u fokusu naših razmatranja, budući da se Piróg specijalizira na istorijsko uzgojen tehnički rječnik u jednom jeziku koji obično ne postoji u istom obliku u drugom jeziku. Uglavnom se ona fokusira na kulinarsku terminologiju i njezin prijevod s italijanskog jezika na poljski. Stoga su njezina objašnjenja ipak od opšteg interesa kada su u pitanju leksikološke inovacije i njihov prijevod s jednog jezika na drugi, pa i koji se mehanizmi koriste pri tome. Piróg predlaže sljedeći postupak (citirano prema Szember-ska, 2011: 59–60): Prvo, nedostatak odgovarajućeg prijevoda može da dovede do zadržavanja originala, drugo, izvorniku se može dodati opis opsega pojma, ili treće, može se dodati doslovni prijevod koji može da bude postavljen pod navodnike. Adaptacija i rezultirajući prijevod zajma predstavljaju četvrtu opciju, dok se peti mehanizam sastoji od prevođenja i proširenja izvornog izraza kako bi se bolje opisala njegova semantička struktura. Šesta opcija je pronaći ekvivalent ciljanom jeziku. Sedma varijanta leksičke integracije sastoji se od oblika leksema prilagođenog ciljnom jeziku, na primjer prilagođavanjem ga pravopisnoj normi. Ako to nije povoljno, dolazi u pitanje približni prijevod koji netačno reproducira izvorni izraz, ali koji je smislen i razumljiv na ciljnom jeziku⁴. Deveto, prijevod se može napraviti pomoću hiperonima za generalizaciju, ili deseto, atributivni dodatak može se koristiti za objašnjenje i bolju razumljivost.

Ova dva pristupa naglašavaju da ne postoji jednoobraznost u postupku ostvarivanja leksičkog prelaza s jednog jezika na drugi. Bitni elementi različitih pristupa su da se dvije stvari moraju zabilježiti tijekom prijevoda: Jedno, prijevod mora da bude što moguće bliži semantičkoj jezgri izvornog jezika, i drugo, u ciljnom jeziku mora biti jasno šta se pod tim podrazumjeva. Ova dva kriterija su u središtu i mogu se primijeniti različitim pristupima. Treba još jednom da naglasimo da ne postoji jedan jedini poduhvat za prevođenje, jer svaki prevodilac bira varijantu koju i sam smatra opravdanom, posebno u slučaju da nedostaju jasne smjernice koje bi se mogle sagledati kroz rječ-

³ Njemački prevodilac Werner Koller već je posebnu pažnju posvetio raspravi o ekvivalenciji i njihovoj prirodi i predložio opsežnu kategorizaciju (Koller, 2011: 218–277). Na temelju ove klasifikacije, Erich Prunč govori o podudarnosti koja mora postojati kako bi se termin preveo s jednog jezika na drugi („Эквивалентность и соответствие как уровень согласия“, Прунч, 2015: 73).

⁴ Posebno tu Piróg se razlikuje od Stolze, jer približni prijevod nije pogodan za neki zvanični dokumenat, ali eventualno jeste za neke kulturne specifičnosti.

nike ili liste. Pogledajmo sada nekoliko primjera i njihov semantički sadržaj i razmotrimo koja bi struktura imala smisla u ciljnom jeziku kako bi se ovaj semantički sadržaj mapirao što preciznije. Stoga se posvećujemo nekim zanimljivim neologizmima iz njemačkog jezika i pokušavamo kritički preispitati postojeće prijedloge za njihovo postojeće prevođenje na štokavske književne jezike⁵, ili, pak, razmatrati koji ekvivalent bi mogao doći u pitanje.

3. Neki odabrani neologizmi i njihov mogući prijevod

Od više od 1000 neologizma koji su se našli u njemačkom jeziku u vezi sa pandemijom koronavirusa, neki su slučajevi veoma zanimljivi, posebno kada predstavljaju originalne nove kreacije. Mnogi od njih su navedeni i definisani na početnoj internet stranici Leibnizova Instituta za njemački jezik (njem. „Leibniz-Institut für Deutsche Sprache“, skraćeno „IDS“) <https://www.owid.de/docs/neo/listen/corona.jsp>, uključujući takozvano „pravilo AHA“⁶. Akronim „AHA“ označava u njemačkom originalu „Abstand + Hygiene + Alltagsmaske“ („razmak + higijena + maska za svakodnevni život“), spaja se sa imenicom „Regel“ („pravilo“) i tvori složenicu. Glavni izazov za prevodioca je pronaći uspješno rješenje akronima, jer je prevođenje elementa „Regel“ kao „pravilo“ ili pak u množini „pravila“ relativno besproblemno. Koristi ga i Institut Roberta Kocha (njem. „Robert Koch-Institut“, skraćeno „RKI“), centralna institucija savezne vlade u području nadzora bolesti, đe je predložen odgovarajući izraz „Pravila AHA (držanje razmaka, vođenje računa o higijeni, nošenje maske u svakodnevnom životu)“ kao hrvatski ekvivalent (https://www.rki.de/DE/Content/Infekt/Impfen/Materialien/Downloads-COVID-19/Aufklaerungsbogen-Kroatisch.pdf?__blob=publicationFile). Koristi se množinom („pravila“), uz koju je vezana njemačka kratica „AHA“ i jasno raščlanjena u zagradama kako bi se otkrilo šta se krije iza njemačkih velikih slova. Ne obrađuju se samo imenice, već se koristi njihova diskurzivna klasifikacija, pa se stoga koriste glagolske imenice („držanje“, „vođenje“, „nošenje“). Međutim, akronim se ne reproducira kao takav, za razliku od malo drugačijeg hrvatskog prijevoda Federalnog ministarstva zdravstva. Ovo se može pronaći na internetu na https://www.bundesgesundheitsministerium.de/fileadmin/Dateien/3_Downloads/C/Coronavirus/SMS-Infos/Hrvatski-Kroa-

⁵ Nažalost, u njemačkim medijama za naše primjere nismo našli nijedan eksplicitno crnogorski primjer. Stoga radimo sa svim varijantama koje su date.

⁶ Tu postoje dodaci poput „AHA + L“ i drugi, ali ih ovđe treba zanemariti, jer oni funkcionišu kao derivati neologizma „pravilo AHA“, a nas zanima samo ova početna struktura. U ovđe prevedenim prijevodima dodaci se razlikuju, ali ne osnovna struktura. Stoga samo ovo treba koristiti kao osnovu za usporedbu.

tisch.pdf kao „Pravilo AHA (DHS) (držati Distanču + poštivati Higijenu + a tamo, đe u Svakidašnjici postane tijesno, nosite masku)“. Federalno ministarstvo zdravlja preferira imenicu „pravilo“ u jednini i dodaje akronim „DHS“. Nakon toga slijede objašnjenja u zagradaama uz pomoć glagola i imenica, pri čemu se strana riječ „distanca“ koristi umjesto domaćeg izraza „razmak“. Zanimljivo je, međutim, da je „S“ (za „Svakidašnjicu“) odabrano u akronimu, iako se u originalu iza njega krije izraz „svakodnevna maska“. To se zapravo odnosi sa „masku“, tako da akronim kao „DHM“ izgleda prikladniji. Istina je da u njemačkom izvorniku „M“ za „Maske“ („maska“) nije uključen u akronim, već prije inicijal „A“ mnogo manje uobičajenog izraza „Alltagsmaske“ („maska za svakodnevni život“), koji je izveden iz razloga eufonije i fonetske analogije sa uzvik „aha“.

Oba prijedloga prijevoda slijede u najširem smislu zadržavanje oznake i objašnjenja izvornog jezika, pri čemu se to odnosi samo na akronim „AHA“, budući da se izraz „pravilo“ ne smatra problematičnim u ovom slučaju.

U brojnim slučajevima neologizmi iz promatranog razdoblja imenica „Corona“ prisutna je u nekom obliku. To ponekad znači da prijevod nije toliko složen i može biti prilično uspješan (na primjer „Coronavirus“, „Corona-Pandemie“ ili „Impfung gegen das Coronavirus“ kao „koronavirus“, „korona pandemija“ ili „vakcina protiv koronavirusa“). Drugi su slučajevi toliko jedinstveni da se ne mogu dati na uporediv način i zahtijevaju opsežnije objašnjenje, pa se čak i ne pojavljuju na popisu Leibnizova Instituta. Političar stranke „Die Linke“ („Levica“), bivši njemački ministar finansija Oskar Lafontaine, prvi put je na svojoj Facebook stranici upotrijebio apsolutno jedinstven izraz „Corona-Heulboje“ („Heulboje“ je u besposrijednom prijevodu „zavijajuća bova“ ili „zavijajuća cijev“). Time se direktno okrenuo protiv zdravstvenog političara Socijaldemokratke stranke „SPD-a“ Karla Lauterbacha, koji je, po riječima Lafontainea, do dan-danas poznat po postavljanju apokaliptičnih scenarija kao lobist farmaceutske industrije i, prije svega, poticanju panike među građanima (<https://www.tagesspiegel.de/politik/wegen-warnungen-vor-delta-variante-lafontaine-nennt-lauterbach-covid-heulboje/27409336.html>). Zapravo, čini se da je dotični Lauterbach stekao široku svijest prvenstveno svojim izuzetno pesimističkim upozorenjima, ali koja su se rijetko dogodila. Lafontaineova brza i prefinjena leksička inovacija ne može se pronaći na internet stranici Leibnizova Instituta, niti smo je našli u prijevodu na bilo koji štokavski književni jezik. Stoga ostaje da se razmatra kako se ovaj izraz najbolje može dati u crnogorskom jeziku. Zavijajuća bova ili zavijajuća cijev je plutajući uređaj koji se koristi za navigaciju brodova i šalje zvučne signale zavijanjem. Pojam se ovđe koristi metaforički i istovremeno omalovažavajuće za osobu koja stalno podiže uzbunu zbog sumorne budućnosti. Dakle, imamo posao s

personifikacijom uređaja, i to takođe u pogrđnom smislu. U ovom slučaju, ima smisla preciznije opisati ovaj izvorni izraz u prijevodu kako bi se barem odrazila srž iskaza. Za to nam je potrebna barem oznaka osobe koja se odnosi na personifikaciju objekta. Budući da se oznaka odnosi na nekoga ko neprestano u svijet unosi nova upozorenja, bilo bi moguće koristiti imenicu „paničar“ i dodati parafrazu poput „koji kao sirena preterano i fanatički upozorava na koronu“. Ovo je, naravno, samo jedno razmatranje koje ima za cilj da bude što je moguće bliže Lafontaineovoj namjeri⁷. Ovaj primjer takođe pokazuje koliko leksičke strukture mogu biti kulturno specifične i složene kod neologizama, i time i koje specifične poteškoće prevodilac može očekivati tražeći ekvivalent za drugi jezik.

Još jedna nova formacija je takozvano „pravilo 3G“ (i u širem smislu „2G“ ili „1G“). Ovo pravilo znači da su određene ustanove dostupne samo osobama koje su vakcinisane protiv koronavirusa, ili da su preživjele bolest, ili da imaju negativan test. Skraćenicu „3G“ nalazimo u jednom članku na srpskom jeziku na internet stranici emitovanja „Westdeutscher Rundfunk“ (skraćeno „WDR“) s prijevodom „pravilo 3G (vakcinisan, prelažao virus i testiran)“ (<https://www1.wdr.de/radio/cosmo/programm/sendungen/radio-forum/deutschland/montgomery-104.html>). Pri tome prepoznamo da se i prevodilac ovđe pomaže pri ostavljanju originala i prijevoda kao dodatnoj imitaciji. Nije smisleno zadržati samu skraćenicu bez ikakva objašnjenja, jer svi prevedeni glagoli počinju drugim slovom. Kad bi se ova početna slova koristila kao osnova, broj „3“ bi opet bio suvišan. Čini se da predloženi prijevod ispunjava upravo ono što se podrazumijeva pod skraćenicom na izvornom jeziku, naime da se stvori referenca na grupu ljudi koji su ili vakcinisani, ozdravljeni ili testirani. Međutim, u ovom prijevodu bilo bi pogodnije ne koristiti veznik „i“, koji prenosi kopulativni smisao, jer bi to moglo ukazivati na to da sva tri kriterija moraju biti prisutna, što daleko nije tačno. Umjesto toga, disjunktivna konjunkcija, poput „ili“, bila bi korisnija da se naglasi da samo jedan od tri uslova mora biti ispunjen da bi se omogućio pristup određenim objektima.

Druga varijanta bila bi da se ova skraćunica reproducira drugačije nego što je to slučaj u primjeru kod WDR-a. Treba razmisliti o jednostavnom prevođenju „3G“ sa „3P“ („tri pravila“), a zatim dodavanjem odnosnih pravila u zagrade. Ovo bi zadovoljilo početnu strukturu i kombinovalo broj sa velikim slovom, koje bi takođe bilo lako zapamtiti i takođe bi imalo semantičku bliskost sa originalom. Za razliku od njemačkog, ovo ne daje referencu na inici-

⁷ Stoga treba još jednom naglasiti da su nam apsolutno potrebni daljnji prijedlozi za optimizaciju ovog prijevoda. To se svakako odnosi i na ostale ovđe predstavljene leksičke inovacije, jer se pokazalo da ionako ima vrlo malo iskustva s njima u kontekstu prevodilačkih studija zbog kratkog vremena njihovog korišćenja.

jale odgovarajućih verbalnih jedinica, već samo govori da postoje tri pravila koja se primjenjuju pod određenim uslovima. Prednost ovog skraćenog izvođenja bila bi stvaranje primjenljivog ekvivalenta, koji ostaje blizu semantičke jezgre originala. S druge strane, ovo rješenje ne bi bilo potpuno neproblematično, jer prijevod bi mogao da se zamjeni skraćanjem gore napomenutog „pravila AHA“, u kojem se takođe koriste tri inicijala.

Činjenica da mjere koje su uvedene tokom situacije s koronavirusom u Njemačkoj su osnova za proteste i razlog je za pojavu pokreta „Querdenken“. Osnovao ga je Michael Ballweg⁸, a prvenstveno je usmjeren na brojne zahtjeve i ograničenja koja važe od 2020. godine. Iako se sami učesnici oslanjaju na Ustav i slobodu izražavanja, u štampi ih se često naziva teoretičarima zavjera ili desničarskim ekstremistima. Sve u svemu, pokret je organizovao brojne protestne šetnje u mnogim većim njemačkim gradovima i na taj način dobio veliku medijsku pažnju. O tome je izvjestilo i bosansko izdanje „Deutsche Welle-a“ (<https://www.dw.com/bs/korona-i-querdenkeri-u-njema%C4%8Dkoj/a-57019942>) i koristi tri opcije za prijevod izraza: Jednom nalazimo doslovno preuzimanje kao „querdenkeri“, drugom se prevodi kao „pokret „Querdenker“, i konačno slobodni prijevod „oni koji misle drugačije“. Doslovno usvajanje ima smisla samo ako kontekst opravdava njegovo objašnjenje, što je definitivno slučaj u ovom članku. Dodatak u drugom slučaju je stavljanje naziva „pokret“ ispred samog naziva organizacije, da bi se naznačilo da se radi o posebnoj grupi, ali što konačno još nije dovoljno razumljivo. Stoga je slobodni prijevod „oni koji misle drugačije“ koristan dodatak, ali njegova semantička oštrina nije data u predloženom prijevodu. Pokret se ne odnosi prvenstveno na „drugačije misleći“, već na kritičko preispitivanje aktuelnih dešavanja i njihovo promišljanje iz različitih uglova. Iz tog razloga bi semantičkoj jezgri bilo bliže odabrati prijevod „oni koji misle kritički“. U ovom slučaju, međutim, ostaje problem što njemački termin u cjelosti zahtjeva stabilan ekvivalent koji, bez dodatnog objašnjenja, ne izgleda adekvatno u direktnom obraćanju. Trebalo bi da se umetne sveobuhvatan dodatak, na primjer „pokret „Querdenkeri“ (pokret kritički mislećih građana u Njemačkoj koji se izjašnjavaju protiv ograničenja u vezi sa koronavirusom).

Jedna stvar postaje vrlo jasna gledajući ovih nekoliko primjera: Imamo posla sa složenim leksičkim predmetnim područjem koje se ne može lako riješiti i zbog čega je hitno potrebno tražiti odgovarajuće ekvivalente za prevođenje na crnogorski jezik. Do sada imamo malo iskustva u radu s datom terminologijom i njenim prevođenjem na druge jezike. Dvije komponente su

⁸ Michael Ballweg je njemački politički aktivista iz Štutgarta koji je organizirao proteste protiv ograničenja koje je politika uvela tokom krize sa koronavirusom.

za nas od izuzetnog značaja: Predloženi ekvivalenti variraju i nisu uvijek tačni, a osim toga nisu dati eksplicitno crnogorski ekvivalenti. Glavni problemi s kojima se onda suočavamo u potrazi za preciznim izrazom na ciljnom jeziku trebaju biti istaknuti posebno.

4. Problemi prijedloženih prijevoda i odsustvo eksplicitno crnogorskih primjeraka

Ako pogledamo mogućnosti prevođenja ovđe predstavljenih leksičkih inovacija, a da tvrdimo da nisu potpune, ujedno postaje jasno koji problemi nastaju u odgovarajućim slučajevima. Prije svega, predloženi katalozi za pripremu prijevoda prema Stolze ili Piróg pružaju ograničeni prostor za inovacije, što je za ove primjere uopšte vrlo važno. Originali se često zadržavaju i njima se dodaju neka dopunska objašnjenja, što već pokazuje da mora to biti vokabular s kojim prijevođenjem imamo malo ili nimalo iskustva. To ne čudi, jer su ove leksičke strukture povezane s fenomenom koji se pojavio tek krajem 2019. godine, a oblikovali su ga tek daljnji neologizmi tokom 2020. Stoga ne čudi da se u nekim slučajevima pojavljuju različite varijante (na primjer pri dešifriranju pravila „AHA“), koje, iako otkrivaju samostalne strukture, ipak upućuju na činjenicu da s njima postoji mala empirijska vrijednost u kontekstu prijevoda. Dakle, mora da pretpostavljamo da oni nisu ni česti ni utvrđeni u jezičkoj upotrebi na štokavskom jezičkom prostoru, pa i nisu ni u Crnoj Gori.

No, postoje i druge značajke koje otežavaju izradu upotrebljivog prijevoda. Na primjer, intonacija, ritam i melodija njemačkog neologizma „AHA-Regel“ potpuno su izgubljeni u ciljnom jeziku, jer njemački imitira uskličnik „aha“ u kojem se srednji samoglasnički fonem /a/ javlja dva puta, što osigurava posebno muzičku intonaciju. Nasuprot tome, u prijevodu uopšte nema samoglasnika, tako da se ni ovđe ne može prenijeti akustička namjera, već se moramo koncentrisati na akronim i usvojiti ga na neki način. Zbog toga se rezultat prevođenja ne čini toliko jedinstvenim kao njemački original, pa se može pretpostaviti da je teško ikada primijeniti skraćenicu poput predloženog „DHS“ (ili „DHM“). Umjesto toga, za očekivati je da će specifikacije napravljene pravilom „AHA“ vjerovatno biti ispisane kako bi zaista bile razumljive. Slično je i s takozvanim pravilom „3G“, jer što se ovoga tiče, možemo djelovati samo doslovnim prijevodom izraza koji su skriveni iza njemačkog „G“. Ovaj pristup se može dokazati u nekim medijskim izvještajima, i iako se čini da je to razumna strategija prenošenja sadržaja, postojanje slova „G“ na ciljnom jeziku potpuno je nejasno. Pojednostavljenje „3P“ („tri pravila“) bi svakako bilo mnogo praktičnije za upotrebu u crnogorskom jeziku, a mogli bi mu se dati i dodaci, kao što je učinjeno u gore navedenim primjerima.

Koristeći primjer „Corona-Heulboje“ moramo konstatovati da je u prijevodu još jači fokus na opisu neizbježan. Tek tada će biti moguće shvatiti kontekst u kojem se izraz može koristiti. Dilema s kojom se prevodilac susreće uglavnom se vidi u činjenici da su duhovitost i opakost nesumnjivo vrlo originalne izjave Oskara Lafontainea i potpuno su izgubljeni u svakom pokušaju prevođenja. Osim toga, moraju se uzeti u obzir psihološke, kognitivne i situativne pozadine pojma (Risku & Meinx, 2021: 175), što nije lak zadatak. Stoga ne čudi što je čitatelj često razočaran rezultatom⁹.

Ovaj primjer jedan je od najzahtjevnijih zadataka za prevodioca i zasigurno će ipak zahtijevati niz prijedloga kako bi se pronašao praktičan ekvivalent, iako on pokazuje da su različite varijante sasvim zamislive. I kontekst specifičan za kulturu i jedinstvena upotreba jake metafore „Heulboje“ („zavijajuća bova“ ili „zavijajuća cijev“) na kraju znače da bi fusnota s objašnjenjem mogla predstavljati razumno rješenje.

Kulturnosemiotička klasifikacija činjenica specifičnih za Njemačku ionako je problem kada je u pitanju izražavanje neologizma, jer se ne može pretpostaviti da je svaki čitatelj upoznat s kontekstom. Ovo se posebno odnosi na pokret „Querdenkeri“, čija se slika o sebi s jedne strane i njihova medijalna klasifikacija s druge strane često jako razlikuju. S obzirom na tu pozadinu, međutim, prijedlog je da se orijentiramo na semiotički naboj termina koji grupa sama za sebe izražava. Ovo ima smisla jer oni slijede određenu namjeru kao imenjak i čini se prikladnim to prvenstveno odraziti u prijevodu.

⁹ Hanna Risku i Barbara Meinx (2021: 183) pišu o ovome: „The emotion of disappointment refers here to the feeling that you experience when you realise that something is not what you hoped it would be.“ Po našem mišljenju, to ima veze s činjenicom da struktura prijevoda ne preuzima određene karakteristike originala, poput duhovitosti, sofisticiranosti ili cjelokupnog konteksta u kojem je neologizam nastao.

<i>Njemački termin u originalu</i>	<i>Postojeći ili predloženi prijevod</i>	<i>Problem prevedenog termina</i>	<i>Pokušaj optimizacije prevoda</i>
<i>AHA-Regel</i>	Pravila AHA (držanje razmaka, vođenje računa o higijeni, nošenje maske u svakodnevnom životu)	Vokalna intonacija akronima se izgubi, slično skraćanje se ne može koristiti	Zanemarivanje intonacije, korišćenje glagola ili glagolske imenice: <i>Pravila držanja razmaka, vođenje računa o higijeni, nošenje maske</i>
	Pravilo AHA (DHS) (držati Distanču + poštivati Higijenu + a tamo, đe u Svaki-dašnjici postane tijesno, nosite masku	Akronim „DHS“ nije lako zapamtiti, a posljednje početno „S“ nije dobro odabrano	Korišćenja akronima „DHM“ ili pronaći alternativni inovativni akronim
<i>Corona-Heulboje</i>	Paničar koji kao sirena pretjerano i fanatički upozorava na koronu	Emocionalna jačina i ekspresivna oštrina izraza se gubi kroz opis	Uključenje fusnote koja objašnjava činjenice i metaforičnost neologizma
<i>3G-Regel</i>	pravilo 3G (ge-impft, genesen, getestet) – vakcinisan, prelažao virus i testiran	Predugi prijedlog, „G“ nema veze s ciljnim jezikom, „i“ je semantički netačno, nije dato da je u pitanju pristup određenim prostorima, nije dato da je dokaz potreban	Zamijeniti „i“ sa konjugacijom „ili“, upotrijebiti glagolske imenice: <i>Pristup samo sa dokazom vakcinisanja, preležanjem virusa ili testom</i>
	3P	Pravila (skraćeno „P“) moraju se zapamtiti, jer se ne navode inicijali, opasnost od zabune s pravilom „AHA“	Dodati u zagrade tri pravila koja su ovđe u pitanju: <i>3P (vakcinisan, prelažao virus ili testiran)</i>

<i>Bewegung „Querdenken“, Querdenker-Bewegung</i>	querdenkeri	neshvatljivo, zahtjeva dodatno objašnjenje, ne razumije se da se radi o organizovanom pokretu	Dodati imenicu „pokret“ i objašnjenja
	pokret „Querdenker“	ovđe nije automatski jasno da se radi o množini u njemačkom	Koristiti množinu: <i>pokret „Querdenker“</i>
	oni koji misle drugačije	Nije dovoljno kao objašnjenje, jer se ne spominju političke mjere u vezi sa koronavirusom u Njemačkoj protiv kojih se pokret organizuje	Komentirati detaljnije šta pokret zapravo predstavlja: <i>pokret kritički mislećih građana u Njemačkoj koji se izjašnjavaju protiv ograničenja u vezi sa koronavirusom</i>

Tablica 1. Mogućnosti, problemi i pokušaji optimizacije odabranih prijevoda neologizma.

Ovđe se mora reći da čak i sa ovih nekoliko prijedloga postoji relativno dobra osnova za prevođenje neologizma sa njemačkog na crnogorski jezik. Bez obzira na to, ostaju i drugi problemi koje moraju riješiti lingvisti i prevodioci, poput održavanja tačnosti denotacije, implicitnih sekundarnih značenja, poput pogrdne djelomične semantike ili prijedloga za optimizaciju parafraza koje predstavljaju namjeru izvornog izraza.

5. Sažetak

Prethodni radovi iz oblasti prevođenja pokazuju da postoje različiti pristupi pomoću kojih se ekvivalent može proizvesti na ciljnom jeziku. Ovo je posebno teško kada su u pitanju ekvivalenti čiji kontekst specifičan za kulturu nedostaje u drugom jeziku. U tom smislu riječi, Radegundis Stolze više puta naglašava hermeneutičku kompetenciju pri prevođenju, koja se može smatrati osnovom za ispunjavanje zadatka prevodioca. Zahtijeva opsežnu stručnost koja je usmjerena na interkulturalnu komunikaciju (Stolze, 2015: 35). Stoga opštenito ima smisla prvo analizirati katalog kriterija koji pružaju brojni teoretičari u svojim radovima. Na primjer, Stolze ili Piróg, između ostalih,

predlažu mogućnost eksplikativnih dodataka kako bi pojmovi na ciljnom jeziku bili transparentni i kako bi se ta interkulturalna dimenzija uključila u proizvođenja prijevoda. Ipak, ovo ima i nedostatak što moramo da radimo s brojnim fusnotama ili dodacima u zagradama, pa je oštrina originala često trajno oslabljena. Ritam, sklad, intonacija, duhovitost i opakost često se gube ako se usredotočimo na jednostavan prijevod bez spominjanja njegove pozadine. Može se smatrati krajnje neizvjesnim mogu li se ovde prikazani primjeri uopšte konsolidirati u upotrebi crnogorskog jezika ili će, retrospektivno gledano, ostati povremeni primjeri koji se mogu koristiti samo u vrlo specifičnim kontekstima njihove primjene. Smatramo da je ovaj posljednji slučaj relativno vjerovjatan, posebno u primjeru koji je predstavio Oskar Lafontaine. S drugim primjerima može se dogoditi da postignemo ili već imamo visok nivo svijesti zbog njihove vidljivosti u javnom prostoru (poput pravila „AHA“ ili „3G“, ali njihovu leksičku primjenu na crnogorskom jeziku definitivno treba razlikovati od njemačkog, što je gore komentirano). Ukratko, može se reći da će zasigurno ostati uzbudljiv i važan zadatak u budućnosti posvetiti se tim neologizmima i izraditi konstruktivne prijedloge koji odgovaraju crnogorskom jeziku i rječniku.

Literatura

- Bonjkovski, Robert (2021). „Etape standardizacije crnogorskog jezika (s poljske tačke gledišta)“, [u:] *Cetinjski filološki dani II*. Cetinje: Fakultet za crnogorski jezik i književnost, str. 95–111.
- Cao, Deborah (2007). *Translating Law*, Topics in Translation, Volume 33, Multilingual Matters, Clevedon/Buffalo/Toronto.
- Čirgić, Adnan (2011). „Montenegrin Language in the Past and Present“, *Montenegrina*, Volume 5. Podgorica: Institute for Montenegrin Language and Literature.
- Kico, Mehmet (2006). „Funkcionalističke teorije predodjenja“, [u:] *Znakovi vremena*, vol. 9, broj 34, Sarajevo, str. 166–178.
- Kjær, Anne Lise (2002). „Europeak“ – „Eurotexte“ – „Eurobegriffe“: Zur Pluralität von Sprachen und Rechten bei der Produktion und Rezeption gemeinschaftsrechtlicher Texte, [u:] *Juristische Fachsprache. Kongressberichte des 12th European Symposium on Language for Special Purposes, Brixen/Bressanone 1999. Rechtslinguistik*. Studien zu Text und Kommunikation. Studies on Text and Communication, Band 6, LIT, Münster, str. 115–131.
- Koller, Werner (2011). *Einführung in die Übersetzungswissenschaft*. 8., neubearbeitete Auflage, unter Mitarbeit von Kjetil Berg Henjum, UTB, Band 3520, A. Francke Verlag, Tübingen/Basel.

- Прунч, Эрих (2015). *Пути развития западного переводоведения. От языковой асимметрии к политической*, Перевод с немецкого языка, Р. Валент, Москва.
- Risku, Hanna & Meinx, Barbara. „Emotion and the social embeddedness of translation in the workplace“, [u:] *Translation, interpreting, cognition. The way out of the box*, Translation and Multilingual Natural Language Processing, vol. 15. Berlin: Language Science Press, str. 173–188.
- Schlamberger-Brezar, Mojca (2019). „Les normes en traduction, les normes en langue dans tous leurs états“, [u:] *Norms in language, norms in translation. Normes en langue, normes en traduction. Sprach- und Übersetzungsnormen*, Prevodoslovje in uporabno jezikoslovje. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, str. 18–31.
- Schubert, Gabriella (2002). „Montenegrinisch“, [u:] *Lexikon der Sprachen des europäischen Ostens*. Wieser Enzyklopädie des europäischen Ostens, Band 10, Wieser, Klagenfurt, str. 319–321.
- Stolze, Radegundis (2014). *Praxishandbuch Urkundenübersetzung. Fertigkeiten, Terminologie, Rechtssprache*, Handbücher, Band 12, Stauffenburg, Tübingen.
- Stolze, Radegundis (2015). *Hermeneutische Übersetzungskompetenz: Grundlagen und Didaktik*. Berlin: Frank & Timme.
- Szemlerska, Anna (2011). „Wybrane nowe italianizmy we współczesnej polszczyźnie“, [u:] *Kwartalnik Językoznawczy*, 3 (7), str. 46–65.
- Šarčević, Susan (1997). *New Approach to Legal Translation*. The Hague/ Boston: Kluwer Law International.
- Titzmann, Michael (1989). *Strukturelle Textanalyse. Theorie und Praxis der Interpretation*, UTB für Wissenschaft, Band 582, 2. unveränderte Auflage, Fink, München.

Elektronski izvori

- <https://www.owid.de/docs/neo/listen/corona.jsp#>
- https://www.rki.de/DE/Content/Infekt/Impfen/Materialien/Downloads-COVID-19/Aufklaerungsbogen-Kroatisch.pdf?__blob=publicationFile
- https://www.bundesgesundheitsministerium.de/fileadmin/Dateien/3_Downloads/C/Coronavirus/SMS-Infos/Hrvatski-Kroatisch.pdf
- <https://www.tagesspiegel.de/politik/wegen-warnungen-vor-delta-variante-lafontaine-nennt-lauterbach-covid-heulboje/27409336.html>
- <https://www1.wdr.de/radio/cosmo/programm/sendungen/radio-forum/deutschland/montgomery-104.html>

Martin HENZELMANN

**RECENT GERMAN LEXICOLOGICAL INNOVATIONS
AND THEIR TRANSLATION TO MONTENEGRIN LANGUAGE**

Since the coronavirus has been rampant in the world, it has left its impact on our everyday lives, and also on our languages. In German, numerous neologisms related not only to the disease but also to its political context and social changes have emerged. These neologisms are lexical innovations and pose a central challenge for translators who have to find suitable ways of adequately translating the new terminology into another language. In this paper, we briefly introduce key approaches in translation studies before addressing the question of how theoretical approaches can be applied. We consider selected German neologisms that have their origins in the context of the corona pandemic, before examining their translatability to the Montenegrin language.

Keywords: *Lexicology, Lexical Innovations, Montenegrin Language, German Language, Translation*